

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, доцента Осіпцова Андрія Валерійовича на дисертацію «Теоретико-методичні засади формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу», представлену до захисту на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена процесами реформування освітньої парадигми вітчизняної вищої школи, що передбачає забезпечення сприятливих умов для гармонізації професійного становлення й духовного вдосконалення особистості студента. Розвиток інтелектуальних, моральних, творчих якостей майбутнього фахівця сприяє кращому виконанню професійних завдань і формує стаке відчуття задоволення своєю працею. Історичний досвід і сучасні наукові дослідження засвідчують: багатий духовний світ особистості є провідною передумовою професійної зрілості. Адже високо розвинута духовність вирізняє визначних представників різноманітних професій, що своєю працею сприяли цивілізаційному й культурному поступу людства.

Водночас проблема формування духовних цінностей студентської молоді в осередку закладу вищої освіти як цілісного науково обґрунтованого й методично забезпеченого процесу не отримала повноцінного відображення у дослідницьких пошуках вітчизняних вчених. Актуальність дослідження Віолетти Валеріївни Лаппо підсилюється низкою суперечностей, які виявила дисертантка в процесі опрацювання джерельної бази. Отже, тема дисертації є своєчасною й, беззаперечно, значущою для педагогічної науки та корисною для освітньої практики.

У дисертаційному дослідженні авторка поставила собі за мету здійснити цілісне обґрунтування проблеми формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі закладів вищої освіти (відповідальність, толерантність, милосердя, гідність, самодостатність), розробити й апробувати

структурно-функціональну модель аналізованого процесу. Досягнення поставленої мети базується на виявленні ступеня розробленості проблеми у теоретико-практичній площині, визначенні провідних завдань і шляхів їх реалізації в системі сучасної вищої освіти.

Наукова новизна дисертації полягає в наступному:

- вперше здійснено цілісний теоретичний аналіз проблеми формування духовних цінностей студентів в освітньому процесі закладів вищої освіти на основі ідей системного, аксіологічного, полісуб'єктного підходів;

- розроблено структурно-функціональну модель формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі закладу вищої освіти, визначено й обґрунтовано педагогічні умови її ефективної реалізації;

- визначено критерії з відповідними показниками та рівні сформованості духовних цінностей студентів;

- уточнено сутність поняття «духовні цінності студентської молоді» як інтегрального особистісного утворення, спрямованого на інших людей (відповідальність, толерантність, милосердя) та на себе (гідність, самодостатність), що робить поведінку конструктивною та забезпечує можливість здійснення суб'єкт-суб'єктної взаємодії, адаптацію та самореалізацію особистості в суспільстві; уточнено структуру феномену «духовні цінності студентської молоді» (когнітивний, емоційно-ціннісний, практичний компоненти);

- подальшого розвитку набули положення про потенціал суспільно-гуманітарних дисциплін та позааудиторної діяльності закладу вищої освіти щодо формування духовних цінностей студентської молоді; про розвиток особистості у виховному середовищі, становлення ціннісної сфери особистості; зміст, форми і методи формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Практичне значення одержаних результатів визначається актуальністю таких компонентів: розробленої й експериментально апробованої структурно-функціональної моделі формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі закладу вищої освіти; програми вивчення рівнів

сформованості духовних цінностей студентів закладів вищої освіти з відповідним діагностувальним інструментарієм; змістово-методичного забезпечення процесу формування духовних цінностей студентів закладів вищої освіти, що відображено у навчальних програмах і робочих програмах навчальних дисциплін «Вступ до спеціальності: дошкільна освіта», «Етнопедагогіка», «Інклюзивна освіта», «Інноваційні технології в педагогіці», «Методика виховної роботи», «Основи педагогічних досліджень», «Педагогічна майстерність», «Теорія виховання», «Теорія і методика виховання», «Філософія», у спецкурсі «Духовні цінності особистості: шляхи формування», у посібниках «Вступ до спеціальності: дошкільна освіта», «Методика виховної роботи в літніх дитячих оздоровчих таборах», «Основи етнопедагогіки», «Основи науково-педагогічних досліджень», «Основи педагогічних досліджень», «Педагогіка дошкільна», «Теорія виховання», «Філософія», у методичних рекомендаціях «Виховання духовних цінностей студентської молоді в осередку академічної групи вищого навчального закладу».

Результати дослідження можуть бути використані у закладах вищої освіти під час викладання дисциплін «Філософія», «Історія української культури», «Культурологія», «Етика й естетика», «Загальна педагогіка», «Історія педагогіки», «Педагогічна майстерність», «Теорія і методика виховання», а також для розроблення навчальних посібників з теорії та методики виховання, у практичній роботі педагогів та психологів освітніх закладів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується застосуванням методології, що відповідає адекватної меті і завданням, специфіці об'єкта і предмета дослідження; застосуванням необхідного комплексу методів дослідження (теоретичних, емпіричних, статистичних), відповідною і достатньою джерельною базою, а також практичним впровадженням дослідницьких результатів.

Сформована автором джерельна база характеризується різноманітністю і структурною повнотою. Вона налічує 503 найменування, з них 35 – іноземною мовою, що слугує безперечним доказом інформативності представленої роботи. Посилання на них здійснено з дотриманням нормативних вимог.

Стрижнем наукового апарату дисертаційної роботи є концепція дослідження, яка забезпечила всебічність і комплексність вивчення проблеми формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі закладу вищої освіти і визначила логіку дослідження, його структуру, послідовність і етапність.

Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, кожний з яких характеризується певним внеском у розвиток теорії і методики виховання, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми і ступінь її розробленості, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання наукового дослідження, сформульовано провідну концептуальну ідею, методологію й методи дослідження, представлено його наукову новизну та практичну значущість, наведено дані про апробацію й упровадження результатів дослідження, про публікації автора.

У першому розділі – **«Теоретико-методологічні засади проблеми формування духовних цінностей студентської молоді»** – шляхом аналізу наукових джерел з філософії, психології, педагогіки дисертанткою ґрунтовно розкрито теоретико-методологічні засади формування духовних цінностей особистості; досліджено проблему формування духовних цінностей в історико-педагогічній ретроспективі; на основі актуалізованих підходів до визначення сутності базових понять («цінності», «духовність», «духовні цінності») уточнено сутність поняття «духовні цінності студентської молоді».

Досить повно і всебічно проаналізовано методологічні підходи до вивчення проблеми формування духовних цінностей особистості (системний, аксіологічний, полісуб'єктний) і принципи формування духовних цінностей особистості студента в освітньому процесі закладу вищої освіти: цілеспрямованого створення емоційно збагачених виховних ситуацій; особистісно-розвивального спілкування; використання співпереживання; систематичного аналізу студентами власних і чужих учинків; проблемної форми подання навчального змісту.

Значний дослідницький інтерес викликає визначення сутності *духовних*

цінностей, інтеріоризація яких сприяє духовному вдосконаленню особистості студента (відповідальність, толерантність, милосердя, гідність, самодостатність), розкриття сутності кожної з них.

Варто зазначити новизну і змістовність уточнення поняття «духовні цінності студентської молоді» як інтегрального особистісного утворення.

У другому розділі – *«Емпіричний аналіз сучасної практики формування духовних цінностей студентської молоді у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів»* – обґрунтовано змістову структуру феномену духовних цінностей особистості, критерії, показники і рівні їх сформованості та наведено результати констатувального етапу педагогічного експерименту.

Безперечним дослідницьким здобутком автора вважаємо визначення змістової структури феномену духовних цінностей особистості, яка представлена взаємопов'язаними і взаємозумовленими *компонентами*: когнітивним, емоційно-ціннісним, практичним. Відповідно до структури феномену визначено й обґрунтовано критерії та показники сформованості духовних цінностей студентів закладів вищої освіти, виділено чотири рівні їх сформованості (високий, достатній, середній, низький), в основу визначення яких покладено міру розвитку усіх структурних компонентів досліджуваного феномену за встановленими критеріями та показниками.

Для визначення рівнів сформованості духовних цінностей студентської молоді на етапі констатувального експерименту було використано комплекс методів та діагностичних методик, зокрема: метод спостереження за поведінкою студентів у взаємостосунках в освітньому процесі закладу вищої освіти під час спільної діяльності; метод узагальнення незалежних характеристик, за допомогою якого з'ясовано рівень сформованості певних ознак, рис, поведінкових характеристик студентів за оцінками, які їм давали викладачі, одногрупники, а також самі студенти; анкетування, інтерв'ювання, тестування (за опитувальниками «Діагностика емпатії» І. Юсупова, «Орієнтаційна анкета» Б. Басса, тест КОЗ («Комунікативні й організаторські здібності») В. Синявського і Б. Федоришина та ін. Слід відзначити масштабність дослідження, адже в

експерименті брали участь 974 студентів та 168 викладів ЗВО різних регіонів України.

Результати констатувального експерименту дозволили дослідниці аргументовано свідчити про недостатній рівень духовної спрямованості освітнього процесу закладу вищої освіти, відсутність відповідного програмного забезпечення, брак уваги до духовного розвитку студентської молоді.

У третьому розділі – *«Моделювання процесу формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу»* – дисертанткою визначено потенціал суспільно-гуманітарних дисциплін та позааудиторної діяльності щодо формування духовних цінностей студентів; представлено розроблену структурно-функціональну модель формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі закладу вищої освіти, визначено та обґрунтовано педагогічні умови її ефективної реалізації.

Дисертантка цілком переконливо доводить ідею про те, що поєднання гуманітарної підготовки з професійною кваліфікацією майбутніх спеціалістів є однією з найактуальніших проблем діяльності закладів вищої освіти. Зокрема, наявність гуманітарної складової освіти сприяє реалізації особистості в соціумі, формуванню у неї духовних цінностей.

На підставі ґрунтовного аналізу навчальних дисциплін суспільно-гуманітарного та професійно-педагогічного циклу В. В. Лаппо вдалось визначити їх потенціал у процесі формування духовних цінностей студентської молоді

Вважаємо, що автор цілком слушно зупиняється на аналізі позааудиторної діяльності, адже саме вона поєднує в собі мету, завдання, зміст, форми і методи виховання, спрямовані на формування всебічно розвиненої духовної особистості, з високим рівнем професійної культури. Вивчення досвіду позааудиторної діяльності закладів вищої освіти надало дослідниці підстави констатувати, що організація виховного процесу не завжди орієнтована на створення умов для саморозвитку, самоідентифікації особистості студента, реалізації його природних задатків і здібностей, формування духовних цінностей.

Особливо цінним у дослідженні ми вважаємо структурно-функціональну модель формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі закладу вищої освіти, яка була розроблена на основі визначених теоретико-методологічних засад та відображена у цільовому, теоретико-методологічному, змістовому, технологічному, результативному блоках. Визначення структурних і функціональних компонентів моделі зумовлено віковими особливостями юнаків і дівчат, специфікою освітнього процесу сучасного ЗВО, теоретичними, методичними здобутками сучасної педагогічної науки. Важливо, що *центральною* компонентом моделі, на який спрямовано дію всіх визначених взаємопов'язаних блоків, виступає особистість студента, котрій властиві духовні цінності (відповідальність, толерантність, милосердя, гідність, самодостатність).

На особливу увагу у розробленій дисертанткою структурно-функціональній моделі заслуговують педагогічні умови, реалізація яких передбачає досягнення ефективності процесу формування духовних цінностей студентської молоді в осередку ЗВО: конструювання духовно спрямованого змісту навчання студентів закладів вищої освіти; формування у студентській групі виховного середовища, що активізує інтеріоризацію студентами духовних цінностей; педагогічна підтримка студентів у духовному самовизначенні, вияви духовних цінностей в освітньому процесі закладу вищої освіти.

У *четвертому розділі – «Методичні засади формування духовних цінностей студентів у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу»* – висвітлено формувальний етап дослідно-експериментальної роботи, представлено розроблене змістово-методичне забезпечення формування духовних цінностей студентів під час навчання та в позааудиторній діяльності відповідно до визначених педагогічних умов.

Формування духовних цінностей студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти було побудовано на основі розробленої структурно-функціональної моделі, визначених та обґрунтованих педагогічних умов її ефективного реалізації. Отже, змістово-методичне забезпечення формування духовних цінностей студентів систематизовано відповідно до педагогічних умов.

Форми і методи, застосовані у процесі формування духовних цінностей, добирались з огляду на їх соціальну зумовленість і практичну значущість для забезпечення різноманітних способів взаємодії викладачів і студентів.

Встановлено, що ефективність процесу формування духовних цінностей значною мірою залежить від особистісних та професійних якостей викладача, куратора. Саме тому частиною експериментальної роботи було визначено організацію спеціального навчання викладачів. Робота з викладачами передбачала вирішення таких завдань: забезпечення усвідомлення педагогами необхідності реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі; розширення кола знань викладачів про сутність духовних цінностей особистості, форми, методи формування та способи діагностики духовних цінностей у студентів; проектування і реалізація виховної діяльності з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей юнаків і дівчат.

У п'ятому розділі – «Дослідно-експериментальна перевірка ефективності структурно-функціональної моделі формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу» – досить розгорнуто і різносторонньо представлено аналіз результатів формувального етапу експерименту в динаміці сформованості духовних цінностей студентів.

На підсумковому етапі дослідження (після завершення формувального етапу експерименту) було проведено контрольний експеримент для визначення динаміки рівнів сформованості духовних цінностей студентів у контрольній та експериментальній групах.

Аналіз результатів контрольного етапу дослідження переконливо засвідчив ефективність запропонованої В. В. Лаппо структурно-функціональної моделі та методичного забезпечення процесу формування духовних цінностей студентів. Адже показники рівнів сформованості духовних цінностей студентів експериментальної групи на контрольному етапі дослідження значно перевищують показники контрольної групи студентів, які не були долучені до формувального експерименту.

Загальні висновки в цілому всебічно відображають зміст виконаного дослідження. Додатки, які містять низку методичних матеріалів, відображають фаховий підхід і досвідченість дисертантки у справі вдосконалення освітнього процесу закладу вищої освіти. При цьому зауважимо, що інформація, розміщена у додатках, вдало і доречно доповнює зміст дисертації, коментує його.

Автореферат дисертаційної роботи за своїм змістом та структурою в повній мірі відповідає змісту дисертації. Усі пункти наукової новизни дослідження, які заявлені в авторефераті, відображені у дисертаційній роботі.

Позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, зазначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі **зауваження й побажання до змісту роботи:**

1. На наш погляд, підрозділ 1.1 дисертації дещо перевантажений висвітленням результатів аналізу філософських джерел та завеликий за обсягом, що ускладнює його цілісне сприйняття.

2. Обґрунтовуючи педагогічні умови формування духовних цінностей студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти (підрозділ 3.3), навряд чи доцільно було пояснювати поняття «педагогічна умова»: вказана категорія вже не потребує пояснень. Це стосується і тлумачення поняття «проектна методика» (с. 239).

3. У підрозділі 3.2 автор звертає увагу на інститут студентського самоврядування з метою виявлення його потенційних можливостей у справі формування духовних цінностей. Робота б ще більше виграла, якби було розглянуто значення органів студентського самоврядування ЗВО, залучених у формувальний експеримент. В означеному контексті слід зауважити, що в останній редакції Закону «Про вищу освіту» особлива увага приділяється підвищенню виховного потенціалу органів студентського самоврядування.

4. У дисертації варто було б докладніше висвітлити питання співпраці ЗВО з громадськими організаціями та молодіжними об'єднаннями, які могли б стати осередками суспільно корисної діяльності студентів, а відтак сприяти формуванню в них духовних цінностей.

5. Не дуже коректною, на наш погляд, є назва розділу 5 дисертації «Дослідно-експериментальна перевірка ефективності структурно-функціональної моделі формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу», оскільки дослідно-експериментальна робота висвітлюється також і в попередньому 4 розділі дисертації.

Однак висловлені зауваження суттєво не впливають на загальний високий науковий рівень дисертаційної роботи В. В. Лаппо.

Дисертація на тему «Теоретико-методичні засади формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013р. № 567, а Віолетта Валеріївна Лаппо заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри фізичного виховання,
спорту та здоров'я людини
Маріупольського державного університету

А. В. Осіпцов

